

LİBYA'DA KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE VE ZAVİYE OPERASYONLARI

“

Birleşmiş Milletler (BM) Suç ve Adalet Enstitüsü ve Avrupa Birliği (AB) ortaklığında yürütülen çalışmada Libya'nın yasa dışı ticaret ve finansal para trafiğinden yıllık 1,2 milyar dolar kayba uğradığı belirtilmiştir. Libya özelinde bu gayri yasal aktiviteler, insan ve göçmen kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, petrol kaçakçılığı ve kara para aklama şeklinde sıralanabilir.

”

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

Libya'daki milis gruplar, iç çatışmaların başladığı 2011 yılından günümüze önemli bir siyasi ve ekonomik aktör hâline dönüşmüştür. Nitekim bu dönüşüm, güvenlik sağlayıcısı konumundaki milislerin illegal kazanç yollarına başvurmasına ön ayak olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) Suç ve Adalet Enstitüsü ve Avrupa Birliği (AB) ortaklığında yürütülen çalışmada Libya'nın yasa dışı ticaret ve finansal para trafiğinden yıllık 1,2 milyar dolar kayba

uğradığı belirtilmiştir. Libya özelinde bu gayri yasal aktiviteler, insan ve göçmen kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, petrol kaçakçılığı ve kara para aklama şeklinde sıralanabilir.

KAÇAKÇILIK FAALİYETLERİ

İlk olarak insan ve göçmen kaçakçılığı, dünya genelinde 450-736 milyon dolarlık bir pazara karşılık gelirken bu rakamın 236 milyon dolarlık kısmı yalnızca Libya'dan sağlanmaktadır. Öyle ki coğrafi konumu itibarıyla Sahraaltı Afrika ülkeleri ile Akdeniz'i birbirine bağ-

layan Libya, Sahel bölgesindeki terör hareketliliği ve kıta genelinde görülen kuraklık sebebiyle Avrupa'ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin temel yol güzergâhları üzerinde bulunmaktadır. Bu durum, Libya'da tartışmalı göçmen kamplarının kontrolünde ve yönetiminde söz sahibi olmak isteyen silahlı gruplar arasında bir rant savaşını tetiklemektedir. 2021 itibarıyla Libya'nın kuzeybatı kıyılarından Avrupa'ya geçiş yapmak isteyen bir kaçak göçmenin 550 ila 750 dolar arası bir ücreti gözden çıkarması gerekmektedir. Genelde Libya üzerinden Malta ve İtalya'yı tercih eden göçmenlerden bazıları Libya'daki milis ağı sayesinde hedef ülkeye ulaşabilmektedir. Aşağıdaki tabloda 2017-2021 yılları arasında İtalya'ya ulaşan göçmen sayısı ve bu göçmenlerin uyrukları belirtilmiştir.

Görsel 1. Libya Üzerinden İtalya'ya Ulaşan Göçmenler (2017-2021)

2017	2018	2019	2020	2021
Nijerya 18153	Tunus 5181	Tunus 2654	Tunus 12883	Tunus 15671
Gine 9693	Eritre 3320	Pakistan 1180	Bangladeş 4141	Mısır 8352
Fildişi 9504	Irak 1744	Irak 1744	Fildişi 1950	Bangladeş 7824
Bangladeş 8995	Sudan 1619	Cezayir 1009	Cezayir 1458	İran 3915
Mali 7114	Pakistan 1589	Irak 972	Pakistan 1400	Fildişi 3807
Eritre 6953	Nijerya 1250	Bangladeş 602	Mısır 1264	Irak 2645
Sudan 6172	Cezayir 1213	İran 481	Sudan 1125	Gine 2446
Tunus 6092	Fildişi 1604	Sudan 446	Fas 1030	Fas 2193
Senegal 5994	Mali 876	Gine 295	Afganistan 1009	Eritre 2328
Fas 5928	Gine 810	Somali 270	İran 970	Suriye 2266
Diğer 34712	Diğer 4704	Diğer 2423	Diğer 6924	Diğer 15593

Kaynak: Global Initiative, UNHCR

Hafif silahlar, uçak savar füzeleri, roket güdümlü el bombaları ve diğer askerî mühimmatlar, genelde Fizan bölgesi üzerinden Sahel bölgesi ve Batı Afrika'daki ülkelere tedarik edilmektedir. Nijerya, Çad, Nijer, Mali, Burkina Faso ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki isyancı gruplar, terör örgütleri ve devlet destekli milis yapılanmalar, silahların temel alıcıları arasında sayılabilir.

Siyasi krizin baskın olduğu 2014-2017 ve 2017-2020 yıllarında göçmen kaçakçılığının Libya'da üst seviyeye geldiği söylenebilir. Bu bağlamda milis gruplar, "manadib" adı verilen güneydeki ve Sahel bölgesindeki aracılara üzerinden

Avrupa'ya gitmek isteyen kişilere ulaşmaktadırlar. Bu kapsamda Libya'nın batısındaki Zaviye, Zuvara ve Canzur kentleri, kaçak transferlerin merkezinde yer almaktadır. Silah kaçakçılığı, Libya'daki milis grupların bir diğer güçlü gelir kaynağı arasında gösterilebilir. Kaddafi rejiminin devrilmesi, Libya'da kayıt dışı silah ve mühimmatın yaygınlaşmasına yol açmıştır. Öte yandan iç çatışma ortamının yarattığı atmosfer içinde bölge, şehir, köy ve kasaba merkezli milis grupların sayısındaki artış ve çevre ülkelerdeki iç karışıklıkların silahlı çatışmalara dönüşmesi, bu kayıt dışı silahların müşterilerini çeşitlendiren etkenler arasında gösterilebilir. İnsan kaçakçılığına benzer olarak silahların güvenli bir biçimde müşterilere aktarımında ise yine bölgesel hâkimiyeti elinde bulunduran milis grupların yasadışı ağları etkili bir rol üstlenmektedir.

Bununla birlikte 2011 sonrası Libya'daki kayıt dışı silah ticaretinin yıllık ortalama 30 ila 50 milyon dolar arasında seyrettiği görülmektedir. Hafif silahlar, uçak savar füzeleri, roket güdümlü el bombaları ve diğer askerî mühimmatlar, genelde Fizan bölgesi üzerinden Sahel bölgesi ve Batı Afrika'daki ülkelere tedarik edilmektedir. Nijerya, Çad, Nijer, Mali, Burkina Faso ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki isyancı gruplar, terör örgütleri ve devlet destekli milis yapılanmalar, silahların temel alıcıları arasında sayılabilir. Milis grupların üçüncü ve yaygın başvurduğu bir diğer alan uyuşturucu ticaretidir. Kâr marjı en yüksek gelir kalemleri arasında gösterilen uyuşturucu kaçakçılığı, Libya'nın hem güvenlik ortamını hem halk sağlığını hem de yarattığı sosyal sorunlarla istikrarını zedelemektedir. Eroin, kenevir, ekstazi ve benzeri sentetik

Görsel 2. Kaçakçılık Rotaları

Kaynak: United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute

maddelerin yanında Tramadol ve bazı reçeteli ağrı kesici ilaçların yasadışı transferi, milis grupların kayıt dışı ekonomilerinde başı çekmektedir.

“

Savunma Bakanlığı operasyonları, akaryakıt, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı çetelerine yönelik başlatılan bir askerî girişim olarak değerlendirirken daha geniş anlamda operasyonlar, ülkenin batı kıyısını suç çetelerinden arındırma faaliyeti olarak yorumlanabilir.

”

Son olarak petrol kaçakçılığı, Afrika'nın petrol rezervleri bakımından en zengin ülkelerinden Libya'da milisler için elverişli bir gelir kaynağıdır ancak petrol kaçakçılığı, istikrarsızlığın ve Libya'daki siyasi, ekonomik ve sosyal ayrışmanın en temel sebeplerinden birisidir. Yasa dışı olarak elde edilen petrol, doğal gaz ve benzin satışları, silahlı

grupların toplam gelirlerinin %20'sini oluşturmaktadır. Bazı durumlarda yasa dışı olarak piyasaya sürülen petrolün önemli bir kısmının ithal edildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, milis gruplara ithal edilen benzin, ham petrol ya da motorinin yüksek sübvansiyonlar ile yerel piyasaya sürme ve bu yolla kâr marjını artırma noktasında bazı avantajlar sunmaktadır. İhracat gelirlerinin %95'i petrol ve doğal gaz üretimine dayanan Libya'da petrol kaçakçılığı ve petrol gelirinden pay almak isteyen milis gruplar arasındaki silahlı rekabet, halkın her kesiminde hissedilmektedir.

ZAVİYE OPERASYONLARI

Mayıs ayının başında Zaviye'deki iki rakip silahlı grup arasında başlayan çatışmalar ve kent genelinde hissedilen güvensizlik ortamı, 25 Mayıs 2023 tarihinde başlayan hava saldırılarını tetikleyen unsurlar arasındadır. Buzeriba silahlı grubu ve Muhammed Bahrun liderliğindeki milis yapılanma arasında patlak veren çatışmalar, kent genelinde iki silahlı grup arasındaki

denge ve güç savaşı olarak da okunabilir. Bu bağlamda 25 Mayıs tarihinde Millî Birlik Hükûmeti (MBH), Trablus'un 50 km batısındaki Zaviye kenti sınırları içerisinde ve çevresinde çeşitli noktalara hava saldırıları başlatmış ve belirlenen noktalar SİHA'lar tarafından bombalanmıştır. Saldırı, 5+5 Ortak Askerî Komitesi bünyesindeki Güvenlik Çalışma Grubu'nun Trablus'taki toplantılarından 1 gün sonra gerçekleşmiştir.

Savunma Bakanlığı operasyonları, akaryakıt, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı çetelerine yönelik başlatılan bir askerî girişim olarak değerlendirirken daha geniş anlamda operasyonlar, ülkenin batı kıyısını suç çetelerinden arındırma faaliyeti olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan hava saldırılarının temel önceliği kaçakçılık ve suç çeteleriyle mücadele olsa da bazı siyasi mesajlar barındırdığını söylemek gerekir. Bunlardan ilki, ordunun birleştirilmesi senaryolarının konuşulduğu bir atmosferde Başbakan Abdulhamid Dibeybe'nin "başkomutan" sıfatıyla Libya Ordusunun yeteneklerini göstermeyi amaçlamasıdır. Öyle ki Dibeybe, Batı bölgesindeki komutanlarının da aralarında olduğu ve operasyon kararının alındığı toplantının görüntülerini basına servis ederek bu argümanı güçlendirmiştir. İkinci olarak Zaviye'deki hava saldırıları, ağırlıklı olarak Dibeybe'ye açık muhalefet eden silahlı grupları hedef almıştır. Bu hâliyle başbakanın Batı'daki parçalı güvenlik yapısını konsolide etmeye çalıştığı ve bu sayede silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) sürecine bir hazırlık yaptığı ifade edilebilir. Çünkü hâlihazırda gerek

illegal yollardan elde edilen finansal kaynaklar gerekse yerel kabileler ile kurulan ilişkiler üzerinden askerî figürlerden siyasi aktörlere dönüşmeye başlayan milis grupların yalnız mevcut MBH'ye değil ileride oluşacak birleşik hükümetlere karşı da istikrar bozucu bir unsur hâline geleceği söylenebilir. Dolayısıyla operasyon, Zaviyeli silahlı grupların yanı sıra Fethi Başağa'nın 2022 yılında iki kez Trablus'a girme girişimleri esnasında Dibeybe karşıtı bir pozisyon alan Zintanlı Emekli Tümgeneral Usame Cuveyli ve destekçilerine de açık bir mesaj niteliğindedir. Ayrıca Batı'da rakip silahlı gruplardan oluşan blokun siyasi ve askerî atmosferi kendi çıkarlarına okudukları anda Trablus'a yönelik yeni bir saldırı girişiminde bulunma ihtimaline karşı stratejik noktalar vurulmuş, bu olası senaryoya karşı hava saldırıları caydırıcı bir etki etmeyi amaçlamıştır.

“

Saldırılarda TB2 ve Akıncı SİHA'larının kullanıldığı görüntülerin paylaşılması, Türkiye'nin kaçakçılık ve suçla mücadelede MBH'ye verdiği olumlu yöndeki desteğe işaret etmektedir. Buna ilişkin Başkanlık Konseyi Başkan Yardımcısı Abdullah Lafi, gerçekleşen hava saldırılarında Türkiye'nin önemli payı olduğunu kaydetmiş, Zaviye'deki suç çetelerini temizleme noktasında Türkiye'nin desteğini aldıklarını sözlerine eklemiştir.

”

Üçüncü ve son olarak, bir süredir Libya ekonomisine ciddi zararlar veren akaryakıt kaçakçılığının önlenmesi amaçlanmıştır. Libya'da Kaddafi döneminden itibaren süb-

vansiyonlar sonucu oluşan petrol fiyatı, sınır komşusu ülkeler ile karşılaştırıldığında ciddi bir farkı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Libya'nın güneyi başta olmak üzere

akaryakıt kaçakçılığını ülke genelinde cazip hale getirmektedir. Zaviye benzeri kilit noktalarda bulunan şehirler ise bu ekonomik açığın illegal şebekeler tarafından istismar edildiği şehirlere dönüşmektedir.

“

İki ülke arasında 27 Kasım 2019'da imzalanan güvenlik ve askerî iş birliği mutabakatı başlayan iş birlikleri, koordineli ve kademeli bir biçimde ilerlemektedir.

”

OPERASYONA İÇ VE DIŞ TEPKİLER

Saldırılarda TB2 ve Akıncı SİHA'larının kullanıldığı görüntülerin pay-

laşılması, Türkiye'nin kaçakçılık ve suçla mücadelede MBH'ye verdiği olumlu yöndeki desteğe işaret etmektedir. Buna ilişkin Başkanlık Konseyi Başkan Yardımcısı Abdullah Lafi, gerçekleşen hava saldırılarında Türkiye'nin önemli payı olduğunu kaydetmiş, Zaviye'deki suç çetelerini temizleme noktasında Türkiye'nin desteğini aldıklarını sözlerine eklemiştir. İki ülke arasında 27 Kasım 2019'da imzalanan güvenlik ve askerî iş birliği mutabakatı neticesinde başlayan iş birlikleri, koordineli ve kademeli bir biçimde ilerlemektedir.

2022'nin Ekim ayında Türkiye ile yapılan anlaşmalar sonucunda mevcut envanterine ek olarak yakın tarihte Libya'ya Akıncı İHA'ları ve Hürküş C eğitim, hafif taarruz ve silahlı keşif özelliklerine sahip uçaklar teslim edilecektir. Bununla beraber operasyona yönelik bazı eleştiriler gelmiş, özellikle muhalif kanat içindeki figürler ve Devlet Yüksek Konseyi Başkanı Halid Mışri, tesis edilen dronelerin kullanılma izni için bir yasa önerisinde bulunmuştur. Ek olarak Usame Cuveyli, hava saldırılarının taraflar arası silah yarışını tetikleyebileceğini dile getirmiştir. Fransa'nın Libya Büyükelçiliği yaptığı açıklamada, Zaviye'deki gelişmelerin, ülkedeki güvenlik ve askerî kurumların birleştirilmesi ihtiyacını bir kez daha ön plana çıkardığını duyururken ABD'nin Libya Büyükelçiliğine ait Twitter hesabından olayların endişeyle takip edildiği kaydedilmiştir.

Bu gelişmeler sonrasında Dibebe, Elektronik Havacılık Gücü adlı yeni bir güvenlik aygıtının oluş-

turulması adına bir kararname yayınlamış ve askerî envanterin kullanımını noktasında yetkileri kendi üzerinde toplamıştır. Bu adım Dibebe'nin bağımsız hareket edebilme kapasitesini artırma niyetinde olduğunu göstermekte, kırılğan güvenlik atmosferi içinde etkin bir karar alma mekanizmasına ulaşma amacına işaret etmektedir. Bu girişim ve muhalif kanadın tepkilerine bakıldığında hiç kuşkusuz hava saldırılarının Libya'daki askerî güç dengesinde belirleyici olduğu gözlemlenmektedir. Takip eden süreçte benzer operasyonların Trablus'ta karşımıza çıkması mümkündür.

Zaviye operasyonları devam ederken 29 Mayıs tarihinde Tarhuna'da MBH'ye bağlı 444. Tugay ve Rada milis grubu arasında patlak veren çatışmalar bu argümanı destekler miiyettedir. Kısa sürede Trablus'un Ras Hassan ve Jaraba bölgelerine yayılan çatışmalarda iki grup arasında ağır silahlar kullanılmıştır. Abdulrauf Kara liderliğinde, İçişleri Bakanlığına bağlı Rada (Caydırıcı Güç) grubu, yakın tarihe kadar Dibebe'ye yakın milis grup olarak öne çıksa da yerel kaynaklar, grubun bazı illegal faaliyetlere karıştığını öne sürmektedir. Rada benzeri gruplar, geçmişte sağlanan imtiyazlar sayesinde alan kontrolüne sahip olduğu noktalarda takip ettiği uygulamalarla merkezî otoritenin meşruiyetinin halk nezdinde zedelenmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak bahsi geçen saldırılar ve çatışma ortamıyla illegal faaliyetlerin yoğunluğunun gösterdiği üzere Libya meselesi hâlen kırılğanlığını korumaktadır. ■